

Mala mladomesčina v Julijskih Alpah – po 52 letih

Igor Dakskobler, Branko Zupan, Vid Dakskobler

Malo polje (levo) in Velo polje (desno) pod Triglavom. Posnetek s Tosca. Foto: Peter Strgar.

Evropsko varstveno pomembna praprotna, enostavna mladomesčina (*Botrychium simplex*), je v Sloveniji veljala za izumrlo. Po 52 letih smo jo 13. julija leta 2011 ponovno našli na njenem edinem znanem nahajališču, na močvirnem Malem polju pod Triglavom. Kratek opis okoliščin te najdbe posvečamo pokojnima raziskovalcema Malega polja, akademiku Alojzu Šerclju in profesorju Tonetu Wraberju.

S takim naslovom (brez dodatka na koncu) je naša revija v osmi številki 24. letnika leta 1962 objavila krajše poročilo takrat 24-letnega Toneta Wraberja o ponovni najdbi ene najredkejših rastlin slovenske flore,

praprotni iz družine kačjih jezikov (*Ophioglossaceae*), enostavne (male) mladomesčine (*Botrychium simplex*), ki je znana z enega samega nahajališča, in sicer na Malem polju pod Triglavom. Tam jo je prvi našel botanik Julij Glowacki avgusta leta 1900, za njim pa je dolgo ni več opazil nihče, vse do avgusta leta 1959. Tone Wraber v tem poročilu nazorno opiše praprotno, ki ima jalovi in plodni del lista (tudi s priloženo risbo), njeno razširjenost (v glavnem evropsko-severnoameriška) in redkost v Alpah, našteje pa tudi spremljevalne vrste, ki jih je popisal na gorskem močvirju. Poročilo zaključuje z opozorilom pred takrat načrtovano gradnjo

Enostrva mladomesečina (Botrychium simplex) na Malem polju. Ob večjem primerku sta nekoliko v ozadju in zakrito vidna še dva mala z zelo majhnim jajčastim jalovim delom lista. Foto: Peter Strgar.

smučarskega središča na Velem polju, ki bi to botanično redkost lahko resno ogrozila. V desetletjih, ki so sledila, je vednost o rastlinstvu Slovenije zelo narasla. Med botaniki, ki so objavljali novosti, je bil vodilni prav Tone Wraber. Zato je skupaj z mlajšim Petrom Skobernetom lahko leta 1989 pripravil za tisti čas (in za desetletje, ki je sledilo) temeljno delo, *Rdeči seznam praprotnic in semenk SR Slovenije*. V njem je mala

mladomesečina z edinim nahajališčem na Malem polju uvrščena že med izumrle vrste. Avtorja sta ji po merilih Mednarodne zveze za varstvo narave in naravnih virov (IUCN) dala namreč oznako Ex (Extinct), kot leto zadnje potrditve uspevanja pa zapisala 1959.

Ob koncu dvajsetega stoletja se je problematiki izumiranja in varstva rastlinskih vrst v Sloveniji posebej posvetil Peter Skoberne, ki je s to temo leta 2001 tudi doktoriral pri profesorju Wraberju. Med izumrlimi oziroma verjetno izumrlimi vrstami v Slovenije, ki jih je obravnaval, je bila tudi mala mladomesečina. V svoji nalogi je zapisal, da je kljub natančno določenemu nahajališču in večkratnemu iskanju ni mogel potrditi, a dopušča možnost, da je zaradi zapletenega razmnoževanja ostala prezrta. V novem *Rdečem seznamu*, ki smo ga dobili leta 2002, je torej enostrva mladomesečina še vedno uvrščena med pri nas izumrle vrste. Z vstopom v

Evropsko zvezo je Slovenija prevzela pravni red te zveze in tudi na področju varstva narave prenesla v domačo zakonodajo nekatere predpise (med drugim *Direktivo o habitatih* in *Direktivo o pticah*, z njima v neposredni povezavi pa je ekološko omrežje *Natura 2000*). Med rastlinskimi vrstami, ki so jih sprejeli kot varstveno pomembne za celotno Evropsko unijo, je bila tudi mala mladomesečina. Za potrebe elaborata in pozneje knjige *Natura 2000 – rastline v Sloveniji* (2004, uredil Boško Čušin) sta pojavljanje te praproti v Slo-

Združba, v kateri uspeva enostavna mladomesecina (na sredi posnetka je mala praprot komaj opazna). Foto: Igor Dakskobler.

veniji obdelala Nejc Jogan in Božo Frajman. Temeljito sta predstavila samo praprot, njen zapleteni način razmnoževanja (iz trosov se razvijejo protaliji, ki so podzemni in več let odvisni od simbiotskih gliv) in predlagala varstveno območje na Malem polju (ki je v knjigi izrisano in predstavljeno s fotografijo). Enostavne mladomesecine pa tudi onadva nista mogla potrditi. Zapisala sta le, da je možno, da je populacija še prisotna in v tem primeru vsekakor ogrožena. Tudi v Avstriji je že veljala za izumrlo, pa so jo potem spet našli.

Z Malim poljem sem se »botanično« srečal jeseni leta 2007 (v svojem mladostnem, hribovskem, nebotaničnem obdobju sem gotovo večkrat hodil mimo, ne da bi poznal njegove posebnosti). Takrat nas je bohinjski prijatelj Branko Zupan (predvsem svojega vnuka Roka in mojega sina Vida) vodil na Triglav in nazaj smo po »stranskih« poteh (z Brankom so to navadno zanimive daljšni-

ce) šli čez Malo polje. Zagotovo sva takrat kakšno rekla tudi o mali mladomesecini. Vsekakor se je meni to močvirje zdelo zanimivo in veljalo bi si ga bilo enkrat natančno ogledati. A zato ni bilo ne časa ne zunanje spodbude. Tudi poleti leta 2011 ne, a v njeno bližino nas je prignala radovednost za murkami, tistimi, ki smo jih včasih imenovali rdeče (*Nigritella rubra* agg.) in njim podobnimi. Tako smo trije podpisniki tega poročila zgodaj zjutraj 12. julija naredili načrt, da prvi dan Branko pregleda travnike na Stogovih, midva z Vidom pa Mišelj vrh. Vsi se spustimo na Velo polje, tam prespimo in naslednji dan obhodimo še obetavne trate Koštrunovca. Branko je bil, kot vedno, hitrejši, pred nama proti večeru »predihal« še Malo polje (ki je bilo ob naši poti na Velo polje) in po njegovi zaslugi (poznajo ga vsi bohinjski pastirji) smo lahko prespali kar na planini. Zjutraj smo počakali na planšarski zajtrk (žgance in kislo mleko), potem pa

Del Malega polja, kjer še vedno raste ena najredkejših vrst slovenske flore. Foto: Igor Dakskobler.

smo si, ker je bilo ob naši načrtovani poti, privoščili še botaničnega, na Malem polju. In teknil nam je, celo bolj kot odlični pastirski, čeprav so ga precej motile krave, ki so se tisti dan nekam čudno obnašale in je moral Branko uporabiti vse svoje pastirske spretnosti (v mladih letih je to bil), da jih je pregnal. Na Malem polju pa nismo šli kar počez, Branko nas je peljal na točno določeno mesto, kjer si je včeraj pozno popoldne ogledal neko zelenko (*Pyrola* sp.), ki jo je bilo treba torej določiti (bila je okroglostna, *P. rotundifolia*). Tam, v ne najbolj mokrem delu polja, smo torej odložili nahrbtnike in se razgledali. Kdaj in od koga sem se naučil »klečče« botanike, sem že pozabil (najbrž je bil učitelj kar Tone Wraber), vsekakor mi kot gozdarju ta »tehnika« ni bila potrebna. V gorah sem se navadil, da le sede, kleče, leže in še kako drugače prideš drobnim rožam in travam vsaj za silo do živega. In poklek v mokro rušo Malega polja mi je naklonil (uporabljam isti iz-

raz, kot ga je leta 1962 Tone Wraber) pogled na manj kot deset centimetrov visoko malo mladomesčino. Takoj sem poklical Branka in Vida in skupaj smo začeli iskati še kakšen primerek. Treba je bilo še globljega poklona, da smo opazili, da je tik ob tej malo večji še šest manjših, nekatere od njih le z okoli centimeter velikim jajčastim jalovim delom lista. Kmalu pa je Vid veselo vzkliknil, ker je na drugem kraju, kakih pet metrov od prve skupine, opazil še eno »večjo« mladomesčino, ob kateri smo spet, ko smo se stisnili k tlom, zagledali še šest manjših, skupaj torej štirinajst. Fitocenološko sem popisal močvirni pašnik, v katerem so bile najbolj obilne vrste navadni mrzličnik (*Menyanthes trifoliata*), črnikasta bilnica (*Festuca nigrescens*), volk (*Nardus stricta*), močvirna preslica (*Equisetum palustre*), živorodna dresen (*Polygonum viviparum*) in kalužnica (*Caltha palustris* s. lat.), ob njih pa z nekoliko manjšo obilnostjo še številne druge, na primer šaši (*Carex lepidocarpa*,

C. flava, *C. nigra*, *C. echinata*, *C. dioca*, *C. capillaris*), navadna vrelka (*Blasmus compressus*), nizki svišč (*Gentiana pumila*), alpska latovka (*Poa alpina*), tudi detelje (*Trifolium repens*, *T. pratense*, *T. badium*). Mahove smo nabrali in prijazno nam jih je določil profesor Andrej Martinčič. Najpogostejši sta bili vrsti *Philonotis fontana* in *Calliergon cordifolium*. Nismo pa opazili Scheuchzerjevega munca (*Eriophorum scheuchzeri*), ki ga je v družbi male mladomesecine omenjal Tone Wraber. Torej popis vseeno kaže na nekoliko manj mokro in bolj kislo rastišče, nekakšen prehod od nizko barjanske združbe proti subalpinskemu zakisanemu vlažnemu travišču, morda na naravno sukcesijo, ki je posledica spremenjenih vlažnostnih razmer v zadnjih desetletjih, ko imamo toplejše in s snegom revnejše podnebje. Rastišče, ki pa je za malo mladomesecino vsekakor še primerno, saj tudi drugod v Alpah raste v vlažnih združbah z volkom. In tudi govedo (vpliv občasne paše se v rastlinstvu sicer nekoliko pozna) se v tem delu Malega polja zaradi slabe krme navadno ne zadržuje, temveč ga kvečjemu prehodi – torej za zdaj paši še ne smemo pripisati usodnih posledic, ki bi jih lahko imela za malo mladomesecino.

Nejc Jogan in Božo Frajman sta leta 2004 zapisala, da bi za ugotovitev dejanskega stanja in morebitne prisotnosti enostavne mladomesecine na Malem polju bilo potrebno natančno kartiranje habitatnih tipov na petdeset centimetrov natančno in znotraj vsakega poligona natančen popis vrst višjih rastlin in mahov. No, za »oživitev« male mladomesecine in njeno prerazporeditev iz izumrle (Ex) v prizadeto (E – Endangered) vrsto naše flore tako podrobna raziskava le ni bila potrebna (čeprav bi bila v bodoče vsekakor dobrodošla). Težko pa rečem, da je bilo njeno ponovno odkritje čisto navaden »krompir«, kot pravimo srečnemu naključju v naši vasi. Glede na vse okoliščine bi zapisal, da je bilo prej sad pojava, ki ga imenujem bohinjka botanična pomlad in katerega »vžigalnik« je vsestransko dejavni upokojeni

gozdarski inženir Ivan Veber, dokumentalist ob podpori žene Polone odličan fotograf Peter Strgar (tudi našo mladomesecino je kmalu po najdbi v družbi z Brankom posnel), prva roža te pomladi pa je vsekakor upokojenec Branko Zupan, izvrsten gornik in stezosledec, iz leta v leto boljši botanik in vreden naslednik nekdanjih bohinjkih gorskih vodnikov in Zoisovih nabiralcev rastlin. Zdaj je že tako dober, da ga, podobno kot še dva druga Branka (Vreša in Anderleta), na terenu z veseljem uporabljam kot živo *Malo floro*. Tiskana je zaradi teže in krhkosti vezave za nahrbtnik povsem neuporabna, človeku s tako obupno slabim spominom, kot ga imam sam, pa zelo prija, če mu kdo pomaga iz zaprašene in slamnatega ostrejša potegniti kakšno slovensko ali latinsko ime.

Nepričakovano srečanje z enostavno mladomesecino na Malem polju pa mi je prineslo še en duhovni sad. Miselno me je povežalo z dvema zelo spoštovanima pokojnikoma. Datum naše najdbe je bil zelo blizu dnevu prve obletnice njune smrti in oba sta bila z Malim poljem »prijatelj«. Kako prijetno bi se bilo o tem gorskem močvirju pogovoriti s palinologom, akademikom Alojzjem Šerclem, ki mu je leta 1965 posvetil temeljito razpravo, v kateri je ugotovil, da je bilo tam, kjer zdaj raste mala mladomesecina, že ob koncu ledene dobe najbrž jezero, in s profesorjem Tonetom Wraberjem, ki je o Malemu polju in njegovemu varstvu istega leta napisal poseben članek. Povedala bi mi marsikaj, kar zdaj morda ne vem, a tolaži me njuna duhovna zapuščina, njuna dela, na katera se opiram in ki me navdajajo z veseljem, da sem ta dva žlahtna botanika srečeval, se z njima pogovarjal, dopisoval in se od njiju učil. Skromni zapis, ki je pravzaprav nadaljevanje, ki jo je leta 1900 začel Julij Głowacki, leta 1962 nadaljeval Tone Wraber, na četrti del pa morda ne bomo čakali spet 50 let, posvečamo njunemu spominu.